

Autoreferat

1. Imię i Nazwisko:

Danuta Anna Michałowska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

2000   uzyskany tytuł naukowy: **doktor** nauk humanistycznych w zakresie **pedagogiki**
tytuł rozprawy doktorskiej: *Drama w edukacji prozdrowotnej*
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Studiów Edukacyjnych
Zakład Promocji Zdrowia i Psychoterapii
ul. Szamarzewskiego 89D
60-569 Poznań

1990 - 1995   Studia magisterskie na kierunku Pedagogika
uzyskany tytuł zawodowy: magister pedagogiki
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Studiów Edukacyjnych
ul. Szamarzewskiego 89D
60-569 Poznań

Wykształcenie uzupełniające:

Studia podyplomowe:

2016 - 2017   Studium Psychologii Sądowej
Dolnośląskie Centrum Psychoterapii
Wrocław 50-528 ul. Dyrekcyjna 37/47

2000 – 2001   Studia Podyplomowe w zakresie pomocy psychologicznej;
Instytut Psychologii Wydział Nauk Społecznych UAM w Poznaniu.

1998 -1999   Podyplomowe Studium Promocji Zdrowia i Psychoterapii w zakresie seksuologii;
Wydział Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych

2001 – aktualnie: adiunkt

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Filozofii
Zakład Dydaktyki Filozofii i Nauk Społecznych
ul. Szamarzewskiego 89C 60-569 Poznań.

03.04.2017 – aktualnie – biegły sądowy w dziedzinie pedagogika
Sąd Okręgowy w Poznaniu
ul. S. Hejmowskiego 2.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) Tytuł osiągnięcia naukowego

„*Neoliberalizm i jego (nie)etyczne implikacje edukacyjne*”;
Wyd. Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 2013, 344 stron, ISBN 978-83-232-2552-2;
autor: Danuta Anna Michałowska;
recenzent wydawniczy: Zbigniew Kwieciński.

oraz cykl publikacji tematycznie powiązanych z głównym osiągnięciem:

Michałowska D. A., *Wartości w świecie edukacji na początku XXI wieku*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2013, 186 s., ISBN 978-62243-61-7.

Michałowska D. A., *Edukacja etyczna zorientowana na współpracę w kontekście neoliberalnych transformacji*, w: *Analiza i Egzystencja*, Szczecin, nr 25 (2014), s. 71-85, ISSN 1734-9923.

Michałowska D. A., *Wychowywanie do wartości - opinie nauczycieli o edukacji etycznej i etyce w szkole*, w: *Studia Philosophiae Christianae*, 2014 nr 4, s.137-164, ISSN: 0585-5470.

Michałowska D. A., *Edukacja demokratyczna a neoliberalizm – różne interpretacje wolności*, w: red. S. Sztobryn, K. Kamiński, *Rzeczywistość edukacyjna. Centralne kategorie współczesnej i historycznej pedagogiki*, WN TPF „Chowanna”, Łódź 2016, s. 31-45, ISBN 978-83-939175-5-6.

b) Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Obszarem naukowo-badawczym, któremu poświęciłam dużo uwagi w ostatnim okresie mojej pracy jest: filozofia edukacji, filozofia wychowania oraz polityka oświatowa. Na tym polu sytuuje się moja książka: „*Neoliberalizm i jego (nie)etyczne implikacje edukacyjne*” (Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2013), w której dokonałam analizy wartości obecnych w dyskursie neoliberalnym oraz etycznych efektów oddziaływań tej doktryny. W tym celu zastosowałam teorię Krytycznej Analizy Dyskursu (KAD), co pozwoliło mi ukazać konsekwencje neoliberalizmu we współczesnym świecie i jego wpływ na politykę oświatową, ze szczególnym uwzględnieniem edukacji etycznej i problemów wychowania.

Analiza projektu etycznego i globalnej ekspansji neoliberalizmu jako doktryny ekonomicznej, politycznej i etycznej została przedstawiona w trzech częściach: 1. „Neoliberalizm i jego wartości rzekome” – jest to analiza wartości w doktrynie neoliberalnej; 2. „(Anty)edukacyjne konsekwencje neoliberalizmu” – ukazanie edukacyjnych konsekwencji praktyki systemu neoliberalnej ekonomii i polityki oraz 3. „Krytyka neoliberalnej edukacji etycznej – w

poszukiwaniu alternatywy” – w tej części wnioskuję, iż wpływ dyskursu neoliberalnego na politykę oświatową, a zwłaszcza na edukację etyczną i system wartości współczesnego człowieka rodzi negatywne konsekwencje i zagrożenia, które wymagają określenia nowych perspektyw dla edukacji i wytyczenia kierunku działań.

Jako metodę badawczą zastosowałam krytyczną analizę dyskursu (KAD), sprecyzowałam i omówiłam mity społeczne, jakie pojawiły się w wyniku neoliberalnych oddziaływań. Przedmiotem zainteresowania jest również proces kształtowania się wizji współczesnego człowieka i rozumienia istoty człowieczeństwa pod wpływem globalizacyjnych zmian wolnorynkowych oraz za pośrednictwem języka używanego w neoliberalizmie. Przedstawiłam także wybrane cechy, typowe dla współczesnych relacji międzyludzkich, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru edukacji szkolnej, których podłoże stanowią wartości neoliberalne. Ponadto wskazałam na tzw. kody symboliczne, które odnoszą się do wartości promowanych w neoliberalizmie i które nadają specyficzny sens życiu człowieka w XXI wieku.

Jednym z głównych celów teorii dyskursu jest odkrywanie sposobu rozmienia wartości, ich hierarchii i znaczeń tych wartości dla praktyki edukacyjnej w kontekście neoliberalnych transformacji. Innymi słowy, celem jest określenie intensywności występowania i promowania wartości neoliberalnych w polityce oświatowej oraz określenie zakresu utożsamiania się nauczycieli i uczniów z neoliberalnym systemem znaczeń, jak i powodów tego utożsamiania się. Krytyczna analiza dyskursu poprzez opis, zrozumienie i interpretację rzeczywistości zmierza ku wyjaśnieniu następującej kwestii: W jakich warunkach i dlaczego dochodzi do dominacji neoliberalizmu i nasilającej się tendencji do przejawiania wartości neoliberalnych w codziennym życiu? Celem analizy dyskursu jest odsłonięcie ukrytych, zakamuflowanych znaczeń i zaproponowanie rozwiązań alternatywnych o charakterze emancypacyjnym.

Obszar badań dotyczy neoliberalnych praktyk hegemonicznych, w wyniku których następuje wytwarzanie społecznych mitów oraz zbiorowej reprezentacji wartości, które są propagowane w neoliberalizmie. Nadrzędnym celem empirycznych badań wynikających z teorii dyskursu jest przedstawienie autorskiej interpretacji wpływu neoliberalizmu na system wartości jednostki i politykę edukacyjną w szkole, a zwłaszcza na edukację etyczną. Wypracowanie tego nowego sposobu rozumienia i interpretacji zjawisk społecznych i politycznych, przemian w sferze wartości w czasach trzeciej fali globalizacji jest jednocześnie krokiem ku tworzeniu podstaw do dalszych badań empirycznych w obszarze polityki oświatowej oraz edukacji etycznej jako ważnej

sfery życia publicznego, która wymaga konstruktywnej krytyki prowadzącej do rozszerzania świadomości siebie i innych oraz społecznego i politycznego zaangażowania.

We wprowadzeniu w problematykę badań, a przed przystąpieniem do analizy wartości w doktrynie neoliberalnej, zawartej w pierwszej części książki, podejmuję próbę określenia tego czym jest neoliberalizm oraz wskazania czynników (m.in. filozoficznych, kulturowych, ekonomicznych), które wpłynęły na jego obecny sposób definiowania. Przywołuję pojęcia liberalizmu. Jest to punkt wyjścia do rozważań odnośnie do jego etycznych aspektów oraz wpływu na współczesny etos szkoły, politykę oświatową oraz system wartości i wizję człowieka XXI wieku. Klasyczny liberalizm o orientacji ekonomicznej i politycznej, opiera się na teorii wolnego rynku i działających w nim mechanizmach rywalizacji i konkurencji. Bazuje na założeniach sformułowanych przez Adama Smitha i Johna Locke'a. Neoliberalizm nawiązuje do tych liberalnych tradycji. Rozważam także znaczenie pojęć: globalizacji i neoliberalizmu, które są często ze sobą utożsamiane. W tym kontekście neoliberalizm jawi się jako strategia zarządzania zglobalizowanym światem (Munk, 2009, s.113). W celu ustalenia czym jest neoliberalizm, przedstawiłam różne sposoby rozumienia neoliberalizmu np. jako teorii rynkowej, globalizacji, korporacjonizmu, czy ideologii. Neoliberalizm odwołuje się do założeń liberalnych, teorii ekonomiczno-społecznych i teorii wolnorynkowej, jednocześnie ma swoje realne odzwierciedlenie w globalnej polityce, gospodarce, kulturze i edukacji. Przeobrażenia w polityce oświatowej wielu krajów, w tym również Polski świadczą o tym, iż procesy globalizacji – neoliberalizm i jego etyczne aspekty – zmieniają etos współczesnej szkoły. Wartości neoliberalne i konsumpcyjny styl życia coraz intensywniej ujawniają się w postawach i zachowania nauczycieli, uczniów i ich rodziców.

W pierwszej części książki przedmiotem zainteresowań badawczych są wartości jakie promuje dyskurs neoliberalny i wolny rynek oraz to, w jakim stopniu owe wartości neoliberalne są obecne w funkcjonowaniu nauczycieli i ich uczniów w sferze życia publicznego, jaką jest szkoła. Przyjmuje się główne założenie o istotnym stopniu nasilenia tendencji neoliberalnych w życiu poszczególnych jednostek ludzkich oraz w życiu publicznym, zwłaszcza w edukacji szkolnej. Podjęłam krytyczny namysł nad neoliberalną transformacją i jej wpływem na system wartości współczesnego człowieka. Jest to krytyka neoliberalnej interpretacji kluczowych wartości, ideologii wspierającej ekonomiczną teorię wolnorynkową, takich jak: wolność, wolny wybór, racjonalność, równość ludzi wobec prawa samostanowienia i własności, indywidualizm, indywidualna odpowiedzialność oraz innych, podporządkowanych im wartości, np. przedsiębiorczości. Rozważam kwestię tożsamości człowieczeństwa w czasach neoliberalizmu –

homo oeconomicus i *homo consumans*, a następnie kultury konsumenckiej i celu życia w niej. Omawiam efekt redukcji człowieczeństwa w neoliberalizmie oraz zagrożenia związane z rynkiem jako etyką samą w sobie.

W drugiej części książki podjęłam krytyczną analizę wpływu neoliberalnych transformacji na politykę oświatową, na sferę zinstytucjonalizowanej edukacji, zwłaszcza w zakresie edukacji etycznej. Krytykuję tu między innymi traktowanie edukacji włącznie w kategoriach wolnorynkowych - jako dobra prywatnego, a jednostki produktywnej jako celu edukacji. Wskazuję na zagrożenia jakie niesie ze sobą prywatyzacja i konkurencja rynkowa w szkolnictwie oraz nasilenie ideologicznej kontroli. Krytycznie ujmuję procesy centralizacji i globalizacji w szkolnictwie oraz tendencje do ograniczenia edukacji do wyłącznie użytecznych, związanych z uzawodowieniem celów kształcenia. Inną bardzo niepokojącą kwestią jest nasilenie elitaryzmu, procesów selekcyjnych w szkolnictwie, standaryzacja treści nauczania i wytyczane standardy osiągnięć.

W ostatniej, trzeciej części książki dokonuję krytyki neoliberalnej edukacji etycznej, by w zakończeniu przedstawić alternatywne rozwiązania dla systemu oświatowego. Znaczące jest tu omówienie istoty korporacjonizmu i etyki w ujęciu neoliberalnym, w tym zwłaszcza stosunku do wartości pieniądza, sukcesu materialnego i prestiżu społecznego. Wskazuję na problemy dla jednostki i społeczeństwa wynikające z podjęcia działań zgodnych z mechanizmami wolnego rynku, takich jak konkurencja i przenoszenie ich na inne sfery życia, zwłaszcza na edukację. Omawiam problem nadmiernego indywidualizmu i zagrożenia z tym związane oraz ubóstwo etyczne neoliberalizmu.

Zastosowana Krytyczna Analiza Dyskursu pozwoliła ukazać zagrożenia i niebezpieczeństwa wynikające z promowania neoliberalnych wartości. Edukacyjne implikacje neoliberalizmu wskazują na jego (nie)etyczność wyrażającą się w silnych tendencjach i doświadczeniach utrwalania, wzmacniania i legitymizacji wartości indywidualistycznych i materialistycznych, prowadzących do osłabienia kapitału społecznego, legitymizacji dystansu między ludźmi, osamotnienia jednostki oraz marginalizacji lub wykluczenia mas ludzkich z demokratycznej kontroli i możliwości podejmowania wyborów. W dyskursie neoliberalnym odwołującym się do uniwersalnych wartości, dokonuje się konceptualizacji wartości tak aby służyły one pomnażaniu kapitału i rozwojowi gospodarki wolnorynkowej. Jednocześnie deklarowane są wartości demokratyczne takie jak wolność i sprawiedliwość, lecz ich interpretacja i przełożenie na neoliberalne działania wskazuje na antydemokratyczne efekty.

Na podstawie uzyskanych wyników badań własnych, przeglądu literatury oraz dzięki zastosowaniu metody analizy dyskursu, wskazałam na niekorzystne konsekwencje oddziaływań neoliberalizmu na politykę oświatową, jak również na dokonujące się zmiany w systemie wartości pokolenia XXI wieku. Wnioski jakie wynikają z tych rozważań umożliwiają przyjęcie świeżej perspektywy na kształt i jakość edukacji, a szczególnie na rozwój poznawczy i etyczny współczesnego człowieka oraz na to, co przeważnie jest lub też może być dla niego ważne. Etyczne problemy neoliberalizmu nazbyt często są obecne w polityce oświatowej zarówno w Polsce, jak i na świecie. Jednakże, jak pokazują wyniki moich badań raczej rzadko są zauważane przez nauczycieli. Ten brak świadomości i siła oddziaływania dyskursu neoliberalnego są zagrożeniem dla demokratycznej edukacji etycznej. Świadczy o tym wiele elementów współczesnego systemu szkolnego oraz codzienne funkcjonowanie nauczycieli i uczniów oraz ich rodziców, pojedynczych jednostek i społeczeństw. Dyskurs neoliberalny i jego implikacje edukacyjne kreują specyficzną wizję istoty człowieczeństwa jaką jest *homo neoliberalis*, będący połączeniem *homo oeconomicus* i *homo consumans*. W efekcie zastosowania krytycznej analizy dyskursu neoliberalnego przedstawiłam jego (nie)etyczne konsekwencje. Niemniej jednak uznałam za ważne, aby podjąć próbę znalezienia innych, alternatywnych i bardziej korzystnych rozwiązań edukacyjnych dla rozwoju jednostki jak i społeczeństwa. Złożoność omawianych problemów wymaga niejednokrotnie przyjęcia interdyscyplinarnego podejścia (pedagogicznego, socjologicznego, aksjologicznego, filozoficzno-politycznego, ekonomicznego, psychologicznego i kognitywistycznego). Dzięki temu, wyłaniający się obraz rzeczywistości szkolnej w zakresie edukacji etycznej oraz codziennego funkcjonowania badanych osób, pozwala przewidywać i projektować strategie działania.

W ostatniej części książki podjęta jest próba poszukiwania alternatyw w stosunku do neoliberalnej wizji jednostki i społeczeństwa. Kwestia edukacji etycznej, rozwoju poznawczego, afektywnego i moralnego oraz kształtowania wrażliwości na wartości, które składają się na owo sedno bycia człowiekiem jest sprawą najwyższej wagi w kontekście neoliberalnych transformacji o ponadnarodowym zasięgu, działalności ponadnarodowych korporacji i instytucji finansowych, zmian gospodarczych, ekonomicznych i politycznych, a także technologicznych, komunikacyjnych i kulturowych. Krytyczna analiza i refleksja na temat tego, co jest ważne dla najmłodszego pokolenia (uczniowie), jak i dla pokolenia starszego/dojrzałego (nauczyciele), pozwala na wskazanie dominującego dyskursu i wartości, które są powszechnie promowane oraz dalszych przewidywań natury etycznej i edukacyjnej, czy też zmian w polityce oświatowej.

Przeobrażenia w polityce oświatowej wielu krajów, w tym również Polski świadczą, iż procesy globalizacji - neoliberalizm i jego etyczne aspekty - zmieniają etos współczesnej szkoły. Wartości neoliberalne i konsumpcyjny styl życia coraz intensywniej ujawniają się w postawach i zachowaniach nauczycieli, uczniów i ich rodziców. Z tego też powodu w książce poddaję krytyce transformacje neoliberalne i dokonuję oceny ich wpływu na system wartości współczesnego człowieka oraz na politykę oświatową, na sferę zinstytucjonalizowanej edukacji, zwłaszcza w zakresie edukacji etycznej. Zrozumienie i wyjaśnienie tego, w jaki sposób rzeczywistość szkolna odzwierciedla te neoliberalne tendencje stanowi znaczący krok ku zwiększeniu świadomego zaangażowania tych, którzy są odpowiedzialni za jakość procesu kształcenia oraz tych, którym zależy na jasnym wytyczaniu sensownych, zarówno dla jednostki, jak i społeczeństwa, celów rozwojowych oraz efektywnym podążaniu ku nim.

c) Omówienie innych publikacji łączących się z głównym osiągnięciem

W omawianym obszarze moich zainteresowań naukowo-badawczych, łączących się z głównym osiągnięciem sytuuje się monografia „*Wartości w świecie edukacji na początku XXI wieku*” (Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2013, 186 stron, ISBN 978-62243-61-7), w której dokonałam przeglądu literatury pod kątem najnowszych wyników badań na temat wartości w obszarze edukacji oraz podjęłam próbę analizy zmian jakie nastąpiły w preferowaniu określonych wartości w wyniku procesów globalizacji oraz przemian ekonomicznych i społeczno-kulturowych. W drugiej i trzeciej części książki „*Neoliberalizm i jego (nie)etyczne implikacje edukacyjne*” kilkakrotnie sygnalizuję i nawiązuję do istotnych dla omawianego tematu wyników badań autorskich, które zostały szczegółowo zaprezentowałam w publikacji *Wartości w świecie edukacji na początku XXI wieku* jako uzupełnienie i rozszerzenie omawianych kwestii z uwzględnieniem problemów nauczania etyki w polskiej szkole.

Teoretyczne rozważania stanowią wprowadzenie do prezentacji wyników autorskich badań na temat wartości w obszarze edukacji w opinii nauczycieli oraz wartości preferowanych przez tychże nauczycieli w ich codziennym funkcjonowaniu. Prezentuję również wyniki badań jakościowych – wywiadów z nauczycielami etyki. Kluczowa jest ta część książki, w której w świetle wyników badań proponuję zwrócić szczególną uwagę na koncepcję współdzielonej intencjonalności oraz edukacji deliberatywnej, wpisujących się w wizję edukacji demokratycznej, co z kolei wymaga pewnych zmian w systemie oświatowym w obszarze edukacji etycznej rozumianej zarówno jako przedmiot *etyka*, jak i jako całokształt oddziaływań środowiska szkoły.

W publikacji zawarte są również dane o wartościach reprezentowanych przez nauczycieli i ich uczniów, które są możliwe do zaobserwowania nie tylko w relacjach pomiędzy nimi, a także o wartościach przekazywanych w szkole, które przejawiają się m.in. w sposobie organizacji pracy nauczycieli i nauki uczniów, w programie nauczania, metodach i formach kształcenia, zasadach ewaluacji efektów kształcenia uczniów oraz sposobach nagradzania za społecznie aprobowane postawy i indywidualne osiągnięcia. Reprezentowane wartości składają się na etos szkoły – instytucji, w której przecinają się trajektorie młodszego i starszego pokolenia, będącej ważną częścią życia publicznego. W kontekście przemian neoliberalnych i procesów globalizacji, które rozpoczęły się w Polsce po 1989 r. nasuwają się trzy istotne pytania o wartości: 1. Jakie wartości są ważne dla grupy badanych nauczycieli oraz dla ich uczniów w opinii tychże nauczycieli i jak bardzo są oni zaangażowani w dbanie o nie w codziennym życiu? 2. Które z wartości promowanych w dyskursie neoliberalnym są ważne dla badanych osób i jak bardzo są one zaangażowane w dbanie o nie w codziennym życiu? 3. W jaki sposób lub za pomocą jakich działań i metod oraz obecnych/nieobecnych dyskursów wartości neoliberalne są promowane w środowisku szkolnym i jakie są tego efekty? Odpowiedzi na powyższe pytania o preferowane wartości badanych nauczycieli i ich uczniów oraz o stopień ich zaangażowania w codzienne dbanie o nie stanowią podstawę dalszych rozważań nad rzeczywistością edukacyjną i polityką oświatową w Polsce. Etos współczesnej szkoły może być umiejętnie i z powodzeniem kształtowany dopiero wtedy, gdy będzie postrzegany z różnych perspektyw. Jedną z nich są wartości uznane przez nauczycieli i ich uczniów w kontekście społeczno-kulturowych i gospodarczych przemian, jakie mają miejsce na początku XXI wieku.

Prezentowane badania na temat wartości w świecie edukacji w pierwszych dekadach XXI wieku były ukierunkowane na dwa główne cele: 1. Diagnoza i charakterystyka wartości przejawianych przez nauczycieli i ich uczniów jako osób tworzących środowisko szkolne i jednocześnie znajdujących się w obszarze bezpośrednich wpływów polityki oświatowej (programu nauczania), w tym: a) poznanie wartości cenionych przez nauczycieli, b) poznanie stopnia zaangażowania nauczycieli w dbanie o wartości uznawane w codziennym życiu, c) poznanie opinii nauczycieli na temat wartości cenionych przez ich uczniów. 2. Poznanie opinii nauczycieli na temat wartości promowanych w polityce oświatowej na przykładzie wybranych elementów procesu kształcenia, takich jak: a) program nauczania a kontekst nauczania, b) program nauczania a czas wykorzystany na kształcenie, c) priorytety – cechy i wartości dotyczące osoby ucznia, które są postrzegane jako ważne w całokształcie oddziaływań szkoły, d) priorytety w edukacji etycznej w szkole i jej kształt w opinii nauczycieli etyki. Pragnę w tym miejscu podkreślić, że uzyskane

wyniki z pomiaru sondażowego dotyczą małej grupy badanych osób, wystarczająco jednak licznej, by dokonywać statystycznych porównań na grupie kontrolnej i badawczej. Uprawniają do wskazywania nowych tendencji i zjawisk aksjologicznych, jakkolwiek nie powinno się ich generalizować. Chcę zwrócić uwagę, że problematyka ta wymaga kolejnych badań, prowadzonych odpowiednio na większej statystycznie grupie i na szerszą skalę. Podobnie jest w przypadku tej części danych zebranych metodą jakościową, dostarczają one ważnych informacji o badanym wycinku rzeczywistości edukacyjnej, jednakże ze względów poprawności metodologicznej należy je uznać jako wstęp do planowania badań o zasięgu statystycznie istotnym dla dokonania generalizacji uzasadnionych metodologicznie. Wybrany rodzaj pozyskiwania danych empirycznych, czyli badania jakościowe, charakteryzują się fragmentarycznością danych, nie można więc dokonywać na ich podstawie generalizacji, tym niemniej odsłaniają pewien fragment rzeczywistości, który zestawiony z szerszym społeczno-kulturowym i ekonomicznym kontekstem pokazuje dynamikę przeobrażeń w systemie wartości osób, nauczycieli i ich uczniów na początku XXI wieku. Ten mikro-wycinek świata doświadczanego przez konkretne jednostki jest w istocie cenną informacją, która w połączeniu z innymi danymi tworzy podstawę i punkt wyjścia do określania większych całości rzeczywistości oraz definiowania tendencji społecznych co do preferowanych wartości.

Badania własne, przeprowadzone metodą ankiety sondażowej oraz wywiadu, wskazują na istotne zmiany w funkcjonowaniu nauczycieli i ich uczniów, które odnoszą się do wartości neoliberalnych i etyki neoliberalizmu. Wskazują one na preferencje badanych nauczycieli, co do wartości, zwłaszcza tych promowanych w dyskursie neoliberalnym. Nauczyciele postrzegają zmiany jako konieczne i nieuchronne, nie dostrzegając jednocześnie czynników, które na nie wpływają. Zauważają nierówności i problem stratyfikacji społecznej, jednakże nie dokonują analizy ich uwarunkowań. W opinii badanych wartości promowane przez neoliberalizm są obecne w codziennym funkcjonowaniu nauczycieli, jak również ich uczniów. Edukacja jest narzędziem dla ustanowienia porządku społeczeństwa wolnorynkowego, w którym gloryfikuje się indywidualizm i interes prywatny, wolność jednostki i prawo samostanowienia oraz własności materialnej, racjonalność ekonomiczną. Wartości te są wzmacniane mechanizmami rywalizacji i konkurencji oraz przez dychotomiczny mechanizm sprawstwa i bierności, który polega na wspieraniu bierności biednych warstw społeczeństwa przy jednoczesnym przyznawaniu odpowiedzialności i sprawstwa za złą sytuację życiową.

Kolejna publikacja powiązana z głównym osiągnięciem to artykuł zatytułowany *Wychowywanie do wartości - opinie nauczycieli o edukacji etycznej i etyce w szkole, Studia*

Philosophiae Christianae, 2014 (s.137-164), w którym prezentuję kolejne wyniki badań jakościowych. Kształtowanie społeczeństwa demokratycznego wymaga szczególnej troski ze strony wychowawców i nauczycieli o jakość wychowania do wartości takich, jak wolność, sprawiedliwość i zaufanie, odpowiedzialność i dobro, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym. Jest to podstawowe założenie tego artykułu. Globalne oddziaływania wolnego rynku i przemiany związane z szybkim rozwojem technologii, komunikacji i nauki niosą nowego typu problemy dla rozwoju współczesnego człowieka. W artykule zostały zaakcentowane nieetyczne wpływy kultury neoliberalnej w obszarze edukacji i polityki oświatowej. Zaprezentowano także wybrane dane z badań własnych, które obrazują fragment rzeczywistości edukacyjnej w zakresie preferowanych przez nauczycieli etyki wartości, oraz ich opinii na temat wychowania i kształcenia etycznego w polskiej szkole. Neoliberalizm i jego ideologiczne oddziaływania zmuszają do podjęcia refleksji w obszarze edukacji etycznej, a następnie poszukiwania nowego podejścia do kształcenia i wychowania młodego pokolenia, które sprzyjałoby całościowemu rozwojowi jednostki, jak również budowaniu demokratycznego społeczeństwa. Wyniki badań dostarczają szczegółowych wskazówek jak projektować proces dydaktyczny i wychowawczy w zakresie edukacji etycznej w polskiej szkole.

Tekst „*Edukacja artystyczna w neoliberalnej kulturze –dokąd zmierzamy?*”, opublikowany w książce pod redakcją M. Kosińskiej, K. Sikorskiej, A. Skórzyńskiej „*Edukacja kulturalna jako projekt publiczny*” (Wydawca Galeria Miejska Arsenał, Poznań 2012, s. 213-243), ściśle nawiązuje do tematyki mojej pracy habilitacyjnej z uwzględnieniem problemów szkolnictwa artystycznego, które są mi bliskie ze względu na wykonywany zawód muzyka.

Jeden z moich artykułów odnosi się również do zagadnień z zakresu filozofii edukacji i polityki oświatowej. Jest to tekst „*Edukacja etyczna zorientowana na współpracę w kontekście neoliberalnych transformacji*” (2014), w którym kontynuuję myśl krytyczną na temat edukacyjnej polityki neoliberalnej oraz przeciwstawiam jej koncepcję współdzielonej intencjonalności, która może stanowić ważny element budowania społeczeństwa demokratycznego. Zaangażowanie w tematykę na pograniczu edukacji, etyki i filozofii wyraża się moją codzienną pracą ze studentami specjalności nauczycielskiej na kierunku Filozofia WNS UAM oraz uczestnictwem w różnego rodzaju przedsięwzięciach naukowych i dydaktycznych, np. czynnym uczestnictwem w IX Polskim Zjeździe Filozoficznym (IX 2012) i X Polskim Zjeździe Filozoficznym (IX 2015).

W artykule „*Edukacja etyczna zorientowana na współpracę w kontekście neoliberalnych transformacji*” (w: „*Analiza i Egzystencja*”, Szczecin, nr 25 (2014), s. 71-85) dokonuję analizy tego jak globalne oddziaływania wolnego rynku i przemiany związane z szybkim rozwojem technologii,

komunikacji i nauki niosą nowego typu problemy dla rozwoju współczesnego człowieka. Neoliberalizm i jego ideologiczne oddziaływania zmuszają do podjęcia refleksji w obszarze edukacji etycznej, a następnie poszukiwania nowego podejścia do kształcenia i wychowania młodego pokolenia, które sprzyjałoby całościowemu rozwojowi jednostki, jak również budowaniu demokratycznego społeczeństwa. W artykule zostały zaakcentowane wpływy kultury neoliberalnej w obszarze edukacji i polityki oświatowej. Przywołano elementy teorii zachowań Michaela Tomassello oraz opracowaną na tej teorii koncepcję indywidualnej korzyści zachowań prospołecznych w oparciu o badania etologiczne i rozwoju człowieka, którą promuje Hans-Ludwig Kroeberg. Następnie została omówiona potrzeba realizacji edukacji etycznej, która bazuje na koncepcji współdzielonej intencjonalności jako sposobie przeciwstawiania się niekorzystnym wpływom neoliberalizmu.

Innym tekstem traktującym o współczesnej interpretacji wartości, jaką jest wolność, jest „*Edukacja demokratyczna a neoliberalizm – różne interpretacje wolności*”. Został on opublikowany jako rozdział monografii wieloautorskiej w: *Rzeczywistość edukacyjna. Centralne kategorie współczesnej i historycznej pedagogiki*, (red.) S. Sztobryn, K. Kamiński, WN TPF „Chowanna” Łódź 2016. s. 31-45). Sposób rozumienia demokracji oraz edukacji demokratycznej został przedstawiony w kontekście neoliberalnych przemian. Etyka sprzyjająca demokratycznemu państwu opiera się przede wszystkim na takich wartościach jak wolność i równość, sprawiedliwość i odpowiedzialność, gdzie wolność wydaje się być wartością przewodnią. Pojawiają się one w dyskursie neoliberalnym, jednakże ich sens i rozumienie nie jest takie samo. Krytyczna analiza ich znaczenia we współczesnych dyskursach życia publicznego niesie istotne wnioski dla teorii i praktyki pedagogicznej. Nieetyczne implikacje edukacyjne, jakie niesie ze sobą ideologia neoliberalna wymuszają konieczność podjęcia rekonstrukcji dyskursu demokratycznego w edukacji. Celem rozważań było wskazanie na współczesne znaczenie edukacji demokratycznej oraz na neoliberalizm jako ideologię silnie wpływającą na rozumienie fundamentalnej wartości, jaką jest wolność. Z tej perspektywy dokonana została (re)definicja wartości *wolności* jako podstawowej dla praktyki edukacji demokratycznej.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych

Uzyskałam tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk pedagogicznych w 2000 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, a wcześniej tamże stopień magistra pedagogiki w 1995 roku. Zgodnie z moimi zainteresowaniami i wykształceniem psychologiczno-terapeutycznym oraz z inspiracji prof. dr hab. Eugenii Potulickiej – Kierownika Zakładu Pedagogiki Porównawczej napisałam pracę magisterską o tematyce edukacyjnej i

psychologicznej: „Profilaktyka i terapia pedagogiczna w szkolnictwie w Wielkiej Brytanii”. Podstawą do jej napisania były materiały zebrane podczas wyjazdu stypendialnego na Uniwersytecie w Nottingham i Birmingham w Wielkiej Brytanii. Konsultacje z prof. Rolandem Meighan, z prof. Philipem Gammage oraz z Sharon Robinson (teoretyk i praktyk dramy) oraz Paulem Ginnis i Donną Brandes (autorzy książek m.in. „*The Student - Centred School*” (1990) i „*A Guide to Student – Centred Learning*” (1991)) wpłynęły stymulująco na problematykę badawczą również w późniejszym okresie mojego rozwoju naukowego. Zainicjowana w tym okresie współpraca z teoretykami i praktykami dramy w edukacji trwa do dnia dzisiejszego. Jej efektem jest między innymi moja dysertacja doktorska. W 2000 roku ukończyłam pięcioletnie studia doktoranckie na WSE UAM i uzyskałam stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki na podstawie rozprawy „*Drama w edukacji prozdrowotnej*”, której problematyka sytuuje się w obszarze nauk pedagogicznych i psychologicznych (promotor: prof. dr hab. Lechosław Gapik z UAM, recenzenci: prof. dr hab. Eugeniusz Piotrowski z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza i prof. dr hab. Zbigniew Nęcki z Uniwersytetu Jagiellońskiego). Monografia została wydana w wersji skróconej „*Drama w edukacji*” w 2008 roku.

Mój rozwój naukowo-badawczy warunkowany był między innymi specyfiką miejsca zatrudnienia. Do 2000 roku pracowałam w Zakładzie Promocji Zdrowia i Psychoterapii na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Od lutego 2001 roku pełnię obowiązki naukowo-dydaktyczne na stanowisku adiunkta w Instytucie Filozofii Wydziału Nauk Społecznych UAM w Zakładzie Dydaktyki Filozofii i Nauk Społecznych (Kierownik zakładu: Dyrektor Instytutu Filozofii prof. dr hab. Roman Kubicki).

*

W okresie studiów doktoranckich napisałam 7 artykułów, w których podejmowałam problematykę ściśle związaną z moją ówczesną psychologiczną i psychoterapeutyczną oraz pedagogiczną drogą edukacyjną ukierunkowaną na badanie czynników warunkujących jakość życia człowieka. Przewodnią i fundamentalną ideą mojej pracy naukowo – badawczej było przekonanie o holistycznej koncepcji człowieka, jako organizmu zdeterminowanego czynnikami genetycznymi i środowiskowymi, jako jednostce bio–psycho–społecznej. Przyjęcie założenia, że psychospołeczne i psychofizyczne funkcjonowanie człowieka różni się w sytuacji zdrowia i choroby, było podstawą podjęcia prac badawczych, których celem było między innymi określenie źródeł dyskomfortu psychicznego człowieka chorego. Ważną kwestią było doprecyzowanie warunków i czynników zewnętrznych, dzięki którym możliwe jest zadbanie o godność człowieka, zwłaszcza w sytuacji choroby, implikującej nader często zależność jednostki od innych ludzi (*Źródła dyskomfortu psychicznego człowieka chorego. Badania własne.* w: red. K. Imieliński, *Medycyna u progu XXI*

wieku. *Godność człowieka chorego*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Medycyny, Warszawa 1996, s. 147-155).

Inspiracją, a zarazem urozmaiceniem moich zainteresowań na pograniczu edukacji, terapii i psychologii był kilkakrotny czynny udział w *Sympozjach Somatoterapii* w Krakowie. Oddziaływania terapeutyczne, w tym somatoterapia oraz profilaktyka edukacyjna (VI Sympozjum Somatoterapii – 1996r.; VII Europejskie Sympozjum Somatoterapii – 1997r.; VIII Europejskie Sympozjum Somatoterapii 1998), mają u swych podstaw holistyczną wizję człowieka, w której zarówno rozwój kognitywny jak i afektywny ma znaczenie dla jakości życia jednostki. Czynniki genetyczne i osobowościowe, ale także społeczno–kulturowe i edukacyjne mają istotny wpływ na poziom odczuwania satysfakcji z życia. Jedną z ważnych zmiennych okazał się stres i umiejętność radzenia sobie z nim zarówno w sytuacji zdrowia, jak i choroby. Okazało się, że w przeprowadzonych przeze mnie badaniach nad poziomem stresu u pacjentów w okresie poprzedzającym zawał mięśnia sercowego, stres był istotną zmienną warunkującą stan zdrowia (*Poziom stresu u pacjentów w okresie poprzedzającym zawał mięśnia sercowego*. w: red. L. Gapik, *Postępy Psychoterapii. Koncepcje i badania*. Tom III, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2000, s.126-137, współautorstwo z K. Waszyńską).

Moje zainteresowania naukowe ukierunkowałam również na edukację prozdrowotną i profilaktykę dzieci i młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem metod kreatywnych, w tym metody dramy. Efektem moich zainteresowań nad stanem zdrowia i działań nakierowanych na poprawę jakości życia był tekst w języku angielskim: *Drama as the educational method of shaping Urban children's behavior towards health and quality of life in Poland*, który jako referat wygłosiłam na Międzynarodowej konferencji *Urban Childhood: An International, Interdisciplinary Conference*, Trondheim, Norway, 9-12 June 1997. Pomysł włączenia dramy jako edukacyjnej metody edukacyjnej, która może mieć szerokie zastosowanie, inspirowany był koncepcjami Carla Rogersa (edukacja skoncentrowana na osobie), Fritza Perlsa (psychologia Gestalt) oraz pracami amerykańskiego filozofa pragmatyzmu Johna Deweya (edukacja demokratyczna), a także wymienioną wcześniej literaturą anglojęzyczną autorstwa D. Brandes, P. Ginnisa, jak również pracami angielskiego pedagoga Petera Slade'a oraz teoretyka i praktyka dramy Sharon Robinson, której sposób pracy miałam możliwość poznać i obserwować podczas mojego pobytu w Wielkiej Brytanii. Jednym z moich pierwszych artykułów poświęconych tej tematyce był tekst „*Drama w edukacji promującej zdrowie*”, opublikowany w czasopiśmie „*Sztuka Leczenia*”, nr 1, Wydawnictwo Towarzystwa Edukacji Psychosomatycznej, Kraków 1998, s. 111-119.

*

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora prowadzę intensywną działalność naukowo-badawczą oraz dydaktyczną w zakresie:

1. problematyki zdrowia i choroby oraz ich edukacyjnego wymiaru,
2. edukacji seksualnej i wychowania do życia w rodzinie,
3. etyki i filozofii w szkole oraz problemów pedeutologii
4. twórczości w edukacji oraz psychopedagogicznych podstaw komunikacji społecznej
5. filozofii wychowania i polityki oświatowej.

Efekty tych działań zostały zaprezentowane i potwierdzone w publikacjach.

Moje zainteresowania naukowe obejmują **trzy główne obszary naukowo - badawcze**, wytyczone przez kilkutorową historię własnej edukacji i uzyskane wykształcenie pedagogiczne, psychologiczno-terapeutyczne oraz muzyczne jak również doświadczenia naukowe z zakresu filozofii i etyki uzyskane dzięki sprawowanej funkcji adiunkta w Instytucie Filozofii WNS UAM. Jednym z nich, najbardziej aktualnym i zarazem centralnym zakresem badawczym jest edukacja szkolna w jej współczesnym wymiarze, **filozofia edukacji** (teoria wychowania) **oraz polityka oświatowa** (polityczne, społeczno–kulturowe i ekonomiczne uwarunkowania systemu oświaty). W ten nurt wpisuje się moja rozprawa „*Neoliberalizm i jego (nie) etyczne implikacje edukacyjne*”, powiązana z nią monografia: *Wartości w świecie edukacji na początku XXI wieku* (2013) oraz kilka artykułów, a zwłaszcza: *Między realizmem a złudzeniami filozoficznej edukacji współczesnej szkoły* (2009), *Edukacja artystyczna w neoliberalnej kulturze –dokąd zmierzamy?*(2012), *Edukacja etyczna zorientowana na współpracę w kontekście neoliberalnych transformacji* (2012). Zagadnienia edukacji, zwłaszcza etycznej ujmuję w kontekście współczesnych przemian społeczno-politycznych, ekonomicznych i kulturowych. Do cyklu jednotematycznego należą powyżej wymienione artykuły, w których koncentruję się na etycznych problemach edukacji, polityce oświatowej oraz wpływie wybranych filozofii edukacji na rozwój jednostki i społeczeństwa. Postrzegam zależność, którą staram się uchwycić w prowadzonych przeze mnie badaniach, między jakością edukacji humanistycznej, szczególnie etycznej i filozoficznej oraz jakością edukacji obywatelskiej i demokratycznej.

Drugim obszarem moich zainteresowań naukowych jest **teoria kształcenia**, a zwłaszcza tradycyjne i współcześnie nowe metody kształcenia, szczególnie **w zakresie edukacji etycznej i filozoficznej**, rozwijania kreatywności w myśleniu, refleksyjności i krytycyzmu. Koncentruję się także na zagadnieniach uczenia się przez całe życie, efektywności procesu kształcenia w szkole w obszarze edukacji etycznej i filozoficznej. Sprawowana przeze mnie funkcja koordynatora specjalności nauczycielskiej na kierunku Filozofia i pełnomocnika Dziekana do spraw przygotowania pedagogicznego na Wydziale Nauk Społecznych UAM, istotnie rzutuje na moje

zainteresowania naukowe, które są zorientowane na problematykę kształcenia nauczycieli i politykę oświatową, problemy współczesnej pedeutologii, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki pracy nauczycieli takich przedmiotów jak: *filozofia, etyka i wiedza o społeczeństwie*. Pełnienie funkcji kierownika do spraw psychopedagogicznego kształcenia na studiach podyplomowych: *Etyka dla nauczycieli* wymaga ode mnie szczególnej uwagi i podejmowania specjalistycznych naukowych dociekań w zakresie programu nauczania, jakości kształcenia i form edukacji przyszłych nauczycieli. Celami prowadzonych przeze mnie badań są przede wszystkim diagnoza problemów pedeutologii w obszarze edukacji etycznej i filozoficznej oraz edukacji demokratycznej, jak również modyfikacja modelu nauczania filozofii i etyki oraz sprecyzowanie znaczenia różnych strategii metodycznych w kształceniu nauczycieli etyki i filozofii. Moje zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się wokół teorii kształcenia, filozoficznych i etycznych aspektów kształcenia, zawarte w artykułach: *Drama i psychodrama w nauczaniu filozofii i etyki* (2009), *Kształtowanie wrażliwości na wartości etyczne metodami dramy i psychodramy* (2010), *Drama in Ethical Education* (2010), *Od wrażliwości estetycznej do wrażliwości intelektualnej* (2011).

Szczególną uwagę w moich dociekaniach badawczych kieruję także na **współczesne problemy nauczania i wychowania** oraz sposoby ich rozwiązywania, a zwłaszcza na profilaktykę i edukację prozdrowotną w różnych wymiarach ludzkiej egzystencji. W swoich pracach podjęłam tematykę z zakresu edukacji promującej zdrowie (artykuły: *Koncepcje zdrowia i choroby jako podstawy konstruowania podejść do edukacji zdrowotnej* (2008), *Edukacja prozdrowotna - podejścia, modele, metody* (2008)) oraz poświęciłam uwagę zagadnieniom z obszaru teorii wychowania, a zwłaszcza problemów wychowania do życia w rodzinie i edukacji seksualnej: „*Wiedza i opinie młodzieży Wielkopolski na temat klonowania terapeutycznego i reprodukcyjnego człowieka w świetle uznawanych autorytetów moralnych i religijnych*” (2007), „*Kreowanie społeczeństwa etycznego – problemy transplantologii a edukacja etyczna*” (2011), „*Edukacja seksualna a techniki wspomaganej prokreacji*” (2003), „*Jakość życia w aspekcie aktywności seksualnej u pacjentów leczonych lekami psychotropowymi*” (2003).

Kolejnym, trzecim głównym obszarem moich zainteresowań naukowych, u podłoża którego jawi się m.in. moje wykształcenie muzyczne, jest **twórczość i edukacja artystyczna** (edukacja dramowa i muzyczna). Z jednej strony teoria edukacji i filozofia polityki systemu oświaty stanowi obszar moich dociekań badawczych, z drugiej strony, równie ważne i pochłaniające moją uwagę zagadnienia badawcze w mojej pracy naukowej to: edukacja i psychologia twórczości; komunikacja społeczna; drama i psychodrama w rozwoju edukacyjnym dzieci i młodzieży oraz w terapii; edukacja seksuologiczna i wychowanie do życia w rodzinie, kreatywność, aktywność kognitywna i afektywna oraz humor w edukacji. Jestem teoretykiem i praktykiem w zakresie kreatywnych metod

kształcenia dramy i psychodramy, które adoptuję na gruncie etycznej i filozoficznej edukacji zorientowanej na wszechstronny rozwój osobowości. Jako podstawę badań przyjąłem m.in. następujące założenie: innowacyjne metody efektywnej i twórczej edukacji stanowią jeden z ważnych czynników sukcesu edukacyjnego. Szczególną wagę przywiązuję do jednej z metod kształcenia, jaką jest drama, coraz bardziej znana wśród polskich nauczycieli, choć z moich obserwacji wynika, że w praktyce szkolnej jest dość rzadko i niezbyt kompetentnie stosowana. Postrzegam ogromne możliwości wykorzystania tej metody w edukacji filozoficznej i etycznej oraz w procesie wychowania do życia w społeczeństwie demokratycznym. Ten obszar moich zainteresowań naukowo badawczych jest reprezentowany w książce „*Drama w edukacji*” (2008) oraz w artykułach: „*Development of cognitive and psychosocial competences by drama*” (2011), „*Drama - twórczość – edukacja etyczna*” (2011).

*

Problematyka zdrowia i choroby oraz ich edukacyjny wymiar stanowią część moich zainteresowań, które rozwijam od okresu studiów magisterskich.

W 2008 roku wydałam w Wydawnictwie Naukowym Instytutu Filozofii UAM książkę „*Drama w edukacji*”, która jest skróconą i częściowo przeredagowaną wersją pracy doktorskiej. Prezentuję w niej dramę jako nowatorską metodę edukacji, zwłaszcza w obszarze edukacji promującej zdrowie. Przedstawiam wyniki eksperymentu pedagogicznego, które wskazują na większą efektywność tej metody w stosunku do tradycyjnych, w zakresie zdobywania wiedzy o zdrowiu i kształtowania zachowań prozdrowotnych. Pragnę podkreślić, że drama jako jeden ze sposobów grupowej pracy dydaktycznej może pełnić ważną rolę w procesie konstruowania współczesnej wizji szkoły i nowoczesnej edukacji, która wychodziłaby ku potrzebom młodych ludzi, a która jednocześnie byłaby skoncentrowana nie tyle na „naprawianiu”, czy też „terapeutyzowaniu”, lecz na promowaniu konstruktywnego wzorca dbałości o jakość życia w każdym wymiarze ludzkiej egzystencji. U podłoża moich poszukiwań naukowych leży przekonanie, iż energia umiejętnie spożytkowana na budowanie i tworzenie świata jednostkowego i społecznego w edukacyjnych oddziaływaniach, począwszy już od pierwszych lat życia dziecka, jest lepiej i efektywniej zagospodarowana, niż ta ukierunkowana na niwelowanie skutków wcześniejszych niekorzystnych działań. Niemniej jednak promocja zdrowego stylu życia musi przebiegać równolegle z oddziaływaniami naprawczymi, psychoterapeutycznymi i resocjalizującymi, ponieważ dążenie do stanu idealnego jest nieustannym racjonalnym wysiłkiem, z jednej strony, poszukiwania i tworzenia nowych jakości, z drugiej strony rekonstruowania zastanej rzeczywistości i „leczenia” ludzkich niedoskonałości. Książka „*Drama w edukacji*” zawiera teoretyczne podstawy istoty dramy oraz możliwości wykorzystania jej wielu technik i strategii

rozwijających twórcze i niekonwencjonalne, dywergencyjne myślenie. W pracy zawarty jest opis badań przeprowadzonych metodą eksperymentu pedagogicznego oraz wyniki i wnioski z badań dotyczące wpływu dramy na wiedzę i zachowania młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, a także na inne komponenty osobowości jednostki. W opracowaniu znalazły się również scenariusze zastosowania metody dramy w ramach promocji zdrowia w szkole, które z powodzeniem mogą być praktycznie wykorzystywane przez nauczycieli. W mojej opinii rozpropagowanie metody dramy w kształceniu dzieci, młodzieży i dorosłych, może być ważnym krokiem w innowacyjnym spojrzeniu na współczesną edukację, jak również na sposoby rozwiązywania problemów egzystencjalnych i społecznych.

Dbając o mój rozwój naukowy w dziedzinie psychologicznej (zwłaszcza w terapii i psychoterapii) oraz w edukacji i promocji zdrowia, staram się systematycznie uczestniczyć w przedsięwzięciach naukowo- szkoleniowych i konferencjach organizowanych między innymi przez takie towarzystwa naukowe jak: Polskie Towarzystwo Psychologiczne oraz Polskie Towarzystwo Terapeutyczne (Poznań, WSE UAM). Moje zainteresowania w zakresie dramy i psychodramy rozwijam dzięki stałemu kontaktowi z teoretykami i praktykami dramy i psychodramy (National Drama in UK, Stowarzyszenie Praktyków Dramy, Polski Instytut Psychodramy). Wystąpienia na konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych, a także współpraca międzynarodowa (seminaria i warsztaty naukowe w zakresie dramy i psychodramy) wzbogaciły moje doświadczenie badawcze, pozwoliły na utrwalenie kontaktów międzyuczelnianych, jednocześnie umożliwiły ukształtowanie indywidualnych przemyśleń odzwierciedlających się w koncepcjach i propozycjach badawczych.

Dwa artykuły *„Edukacja prozdrowotna - podejścia, modele, metody”* oraz *„Koncepcje zdrowia i choroby jako podstawy konstruowania podejść do edukacji zdrowotnej”*, opublikowane pod redakcją Agaty Woźniak, w czasopiśmie „Przegląd Terapeutyczny” nr 4/2008, (www.ptt-terapia.pl, http://ptt-terapia.pl/~ptt/przeglad/04/Michalowska_01.pdf, www.ptt-terapia.pl, http://ptt-terapia.pl/~ptt/przeglad/04/Michalowska_02.pdf), są wyrazem moich zainteresowań w obszarze edukacji promującej zdrowie i profilaktyki edukacyjnej. W pierwszym z tych artykułów przedstawiam modele zdrowia i choroby, omawiam treści z zakresu edukacji prozdrowotnej oraz podejmuję próbę określenia znaczenia tego obszaru kształcenia we współczesnej szkole. Natomiast w drugim artykule skupiam się na zagadnieniach dotyczących czynników warunkujących zdrowie oraz form działań z zakresu promocji zdrowia ukierunkowanych na dzieci i młodzież. Pragnę podkreślić, że cele edukacji prozdrowotnej, o których piszę, harmonijnie komponują się z wizją edukacji filozoficznej i etycznej. **Teoria kształcenia w zakresie filozofii i etyki** stanowi ważny

obszar moich zainteresowań naukowo–badawczych, jak również działalności dydaktycznej ukierunkowanej na wykształcenie nauczycieli *filozofii, etyki i wiedzy o społeczeństwie*.

Wśród moich zainteresowań sytuują się **współczesne problemy nauczania i wychowania: edukacja seksualna i wychowanie do życia w rodzinie**. Przyjmuję założenie o występowaniu wielu czynników warunkujących sukces edukacyjny, w tym założenie o istotnej roli pedagoga – edukatora, m.in. nauczyciela wiedzy o rodzinie, specjalisty w zakresie seksuologii i edukacji seksualnej oraz pedagoga – etyka. Przeprowadziłam badania ankietowe dla celów orientacji w poziomie podstawowej wiedzy o technikach wspomaganego rozrodu na grupie 968 osób. Są one opisane w publikacji *„Wiedza i opinie młodzieży Wielkopolski na temat klonowania terapeutycznego i reprodukcyjnego człowieka w świetle uznawanych autorytetów moralnych i religijnych”*, która ukazała się w zbiorze artykułów pod redakcją L. Pawelczyka, J. Wiśniewskiego pt. *„Klonowanie i wykorzystanie komórek macierzystych wyzwaniem dla medycyny, etyki, prawa i społeczeństwa”* (Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2007, s. 163-190). Przeprowadzone badania pokazały dość niepokojący stan wiedzy o klonowaniu terapeutycznym i reprodukcyjnym młodych ludzi w wieku 16 – 20 lat z regionu wielkopolskiego. Moim celem było przybliżenie aspektu pedagogicznego i etycznego seksualności człowieka oraz problemów wspomaganego jego rozrodu. Przedstawiłam najważniejsze informacje i opinie dotyczące technik wspomaganego prokreacji, które należy uwzględnić w programie kształcenia szkolnego w ramach edukacji seksualnej i przygotowania do życia w rodzinie. Kontynuowałam rozważania nad tą tematyką na styku nauk medycznych, bioetycznych i filozoficzno-etycznych oraz pedagogicznych w artykule *„Kreowanie społeczeństwa etycznego – problemy transplantologii a edukacja etyczna”* zamieszczonym w publikacji pod redakcją Jana Sucha oraz Janusza Wiśniewskiego, *„Z filozoficznych, etycznych i prawnych zagadnień transplantacji”* (Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2011, s. 37-52). Wskazałam na cele edukacji etycznej w tym zakresie, jej etapy, zadania stojące przed pedagogiem, a także na metody edukacji i metody aktywizujące ucznia, które można do tego celu wykorzystać.

Problemy edukacji seksualnej w szkole i wychowanie do życia w rodzinie to tematyka artykułu *„Edukacja seksualna a techniki wspomaganego prokreacji”*, który ukazał się w publikacji pod redakcją J. Gadzinowskiego, L. Pawelczyka, J. Wiśniewskiego, *Dawanie życia. Problemy wspomaganego rozrodu człowieka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2003, s. 55-62). Inną publikacją odnoszącą się do zagadnień z zakresu edukacji seksualnej i edukacji prozdrowotnej był tekst napisany wspólnie z lek. med. Michałem Michałowskim, *„Jakość życia w aspekcie aktywności seksualnej u pacjentów leczonych lekami psychotropowymi”*. W opracowaniu zostały

zaprezentowane wnioski z badania ankietowego dotyczącego subiektywnej oceny jakości życia w aspekcie aktywności seksualnej, przeprowadzonego na grupie pacjentów przyjmujących leki psychotropowe w warunkach ambulatoryjnych. Jak pokazują dane - zaburzenia psychiczne i emocjonalne często wpływają na pogorszenie jakości życia w aspekcie aktywności seksualnej. Również podejmowane leczenie farmakologiczne tych zaburzeń bardzo często wpływa negatywnie na tę sferę. Często pacjenci, którzy osiągają poprawę kliniczną skarżą się na brak satysfakcji z powodu negatywnego wpływu przyjmowanych leków na funkcje seksualne. Ważne jest ustalenie na ile te działania niepożądane osłabiają korzyści z leczenia w wymiarze subiektywnym. Moim wkładem w tej publikacji było wskazanie na znaczenie oddziaływań edukacyjnych skierowanych do osób w sytuacji choroby. Seksualność w zdrowiu i chorobie człowieka dorosłego jest jednym z ważnych aspektów odczuwania jakości życia. Edukacja prozdrowotna jest tu jednym z ważnych systemowych elementów oddziaływania.

Do chwili obecnej zajmuję się **problematyką w zakresie etyki i filozofii w szkole** oraz wybranymi problemami pedeutologicznymi.

Jestem współredaktorem książki „*Filozofia a edukacja. Etyka a edukacja*, Zeszyty Filozoficzne nr14-15”, (wspólnie z S. Krzyśką; Wyd. Naukowe Bogucki, Poznań 2009, 372 s. ISSN 1230-4411), która powstała jako efekt wymiany myśli, poglądów i doświadczeń podczas Interdyscyplinarnej Konferencji w 2008 roku. Z satysfakcją stwierdzam, że jako głównej organizatorce tej konferencji udało się zebrać grono naukowców (ważne głosy filozofów, etyków, socjologów i pedagogów), którzy zaprezentowali swój sposób myślenia o filozofii, etyce i współczesnej polskiej edukacji (29 artykułów). Moim zamiarem przy powstaniu tej publikacji było zwrócenie uwagi na problemy współczesnej edukacji filozoficznej i etycznej na różnych poziomach kształcenia, w tym także na problemy kształcenia nauczycieli filozofii i etyki. We „Wprowadzeniu” (współautorstwo z S. Krzyśką, s. 9-13), akcentuję ważność edukacji filozoficznej i etycznej we współczesnej szkole i potrzebę nieustawicznego podejmowania interdyscyplinarnego dialogu przez filozofów, etyków, pedagogów, psychologów, nakierowanego na współpracę dla poprawy jakości edukacji dzieci i młodzieży w polskiej szkole, a w dalszej perspektywie dla dbania o jakość życia jednostki, jak i polskiego społeczeństwa w zglobalizowanym świecie.

Moje zainteresowania badawcze koncentrują się także na problemach edukacji i wychowania, w czasach globalizacji i pluralizmu kulturowego XXI wieku. Rodzice jak i nauczyciele mają przed sobą zadanie trudne i szczególnie odpowiedzialne, by dać wsparcie młodemu człowiekowi tak, aby potrafił wybrać to, co jest ważne i wartościowe. W artykule „*Między realizmem a złudzeniami filozoficznej edukacji współczesnej szkoły*”, który ukazał się w publikacji pod redakcją Tadeusza Frąckowiaka, Małgorzaty Kabat, „*Profesor Janusz Gnitecki –*

pedagog i filozof. Pamięć i wspomnienia” (Wyd. Naukowe Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Poznań 2009, s.237-245) odnoszę się do poglądów między innymi J. Gniteckiego, Z. Melosika, L. Witkowskiego, usiłując zarysować, jaki kształt powinna mieć edukacja filozoficzna w polskiej szkole, tak aby rozwijać „zdolność do namysłu”. W opracowaniu zaprezentowane są możliwości procesu edukacji filozoficznej według zasad demokratycznej polityki oświatowej, o których napisał J. Gnitecki. Pojawia się również pytanie o refleksyjność, jej rodzaje i o to, które z nich należałoby kształtować u młodego człowieka. W artykule usiłowałam zaakcentować, że filozofia i uprawianie jej na jakościowo wysokim poziomie, czy filozoficzność, o której pisze L. Witkowski stanowią podstawę *paidei*, jak również podstawę edukacji postmodernistycznej na miarę społeczeństwa demokratycznego XXI wieku.

W artykule „*Drama i psychodrama w nauczaniu filozofii i etyki*” (2009), prezentuję propozycję zastosowania w obszarze kształcenia filozoficznego i etycznego tych edukacyjnych i terapeutycznych metod, które aktywizują jednostkę zarówno w obszarze intelektualnym, jak i emocjonalnym, rozwijają wyobraźnię oraz niekonwencjonalne myślenie jednostki. Podkreślam, że sedno edukacji leży zarówno w myśleniu, odczuwaniu jak i w działaniu, a zaangażowanie i własna inicjatywa ucznia warunkują efektywność nauczania oraz rozwój ciekawości poznawczej.

W tekście „*Drama in Ethical Education*”, który ukazał się w książce pod redakcją Alicji Gałązki „*Drama Learning and Creativity*” (National Drama Publications UK 2010, s.31-53) omawiam szczegółowo zastosowanie metody dramy na gruncie edukacji etycznej w szkole. Prezentuję dwa główne poziomy realizacji celów edukacyjnych w obszarze edukacji etycznej i filozoficznej, w trakcie których dochodzi do procesu uświadamiania i zrozumienia istoty wartości. Przedstawiam proces kształtowania wrażliwości na wartości etyczne i wskazuję na wspierające go wybrane techniki i strategie dramowe oraz elementy psychodramy. Artykuł o tytule równoległy w języku polskim „*Drama w edukacji etycznej*”, ukazał się w czasopiśmie „Edukacja Etyczna” nr. 3/2012 (<http://www.edukacjaetyczna.pl/>), jest on częściowo przeredagowaną i uaktualnioną wersją artykułu w języku angielskim.

Kontynuuję tę tematykę również w artykule „*Kształtowanie wrażliwości na wartości etyczne metodami dramy i psychodramy*”, który ukazał się w publikacji pod redakcją Zbyszka Melosika, Bogusława Śliwerskiego pt. „*Edukacja alternatywna w XXI wieku*” (Wyd. Impuls, Poznań – Kraków 2010, s. 577-592). Dokonuję szczegółowej prezentacji zastosowania metod kreatywnych w edukacji filozoficznej i etycznej na bazie własnych badań nad efektywnością dramy z elementami psychodramy, które prowadziłam w latach 2003-2008 na grupie studentów Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

Kolejnym obszarem mojej działalności **jest twórczość i edukacja artystyczna** oraz psychologiczno - pedagogiczne podstawy komunikacji społecznej.

W centrum moich zainteresowań naukowych jest teoria kształcenia, a zwłaszcza rozwijanie kreatywności i stymulowanie wyobraźni, a ostatecznie rozbudzanie refleksyjności poprzez różnorodne oddziaływania edukacyjne. Ich efektem był mój udział w konferencjach o tej tematyce. Uczestniczyłam w Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Drama 4 Learning and Creativity – D4LC* (Zakopane 2010), na której wygłosiłam referat, akcentując znaczenie kreatywności i potrzebę niestereotypowego podejścia w edukacji etycznej i filozoficznej, które charakteryzuje się: a) dbałością o relacje i komunikację międzyludzką, b) wspieraniem rozwoju umiejętności dialogicznych i deliberatywnych c) pobudzaniem refleksyjności i krytycznego myślenia, d) rozwijaniem zdolności do empatii. Natomiast na Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Podmiot Sztuka – Terapia – Edukacja* (Poznań 2010) mówiłam o sposobach wyzwalań myślenia symbolicznego, dywergencyjnego i stymulowaniu wyobraźni za pomocą metody dramy w edukacji etycznej.

Wyrazem moich dążeń w dziedzinie twórczości artystycznej było trzykrotne zorganizowanie (jako główny współorganizator) interdyscyplinarnego spotkania konferencyjnego w latach 2009, 2011 oraz 2014, na którym wystąpili młodzi artyści poznańskich szkół muzycznych, m.in. kwartet smyczkowy uczniów Zespołu Szkół Muzycznych im. K. Kurpińskiego w Poznaniu oraz chór Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. M. Karłowicza w Poznaniu. W ramach konferencji w 2009 roku odbyły się dwie wystawy: "Dyplomy 2009"; Galeria Aula ASP w Poznaniu, Galeria Akademicka UAM w Poznaniu, a w 2014 roku „Dyplomy 2014” oraz wystawa zorganizowana przez Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu, Wydział Edukacji Artystycznej, któremu przewodniczył ówczesny Rektor prof. Janusz Berdyszak oraz Dziekan WEA prof. Joanna Imielska.

Byłam główną organizatorką i pomysłodawczynią ogólnopolskiej interdyscyplinarnej konferencji naukowej: *Filozofia a edukacja. Etyka a edukacja* (Poznań, 27.03. 2008 r., organizator: Zakład Dydaktyki Filozofii i Nauk społecznych Instytutu Filozofii WNS UAM). Zainicjowałam i współorganizowałam również ogólnopolską interdyscyplinarną konferencję naukową: *Filozoficzne konteksty edukacji artystycznej* (Poznań, 14-15.10.2009r., organizatorzy: Zakład Dydaktyki Filozofii i Nauk społecznych Instytutu Filozofii WNS UAM; Zakład Edukacji Artystycznej WSE UAM; Wydział Edukacji Artystycznej, Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu). Podobnie w 2014 roku odbyła się w tym samym gronie organizatorów ogólnopolska interdyscyplinarna konferencja naukowa: *Filozofia i etyka w szkole. Edukacja artystyczna – wyzwania* (Poznań, 27-28.03.2014). Zgromadziła ona naukowców z obszaru nauk społecznych i humanistycznych, artystów plastyków , a także nauczycieli praktyków.

Zgodnie z zamierzeniami, każda z tych konferencji dała możliwość podjęcia interdyscyplinarnego dialogu, który pozwolił spojrzeć z odmiennych perspektyw na etykę, filozofię i edukację. Owocem tych spotkań są trzy publikacje, które współredagowałam. Kontynuacja współpracy i dialogu pomiędzy filozofami, pedagogami, artystami plastykami i muzykami, psychologami, socjologami, polonistami oraz kulturoznawcami stanowi ogromną motywację w mojej pracy nad interdyscyplinarnym projektem badawczym *Edukacja – refleksja – twórczość*.

Współredagowałam książkę „*Filozoficzne konteksty edukacji artystycznej*”, (wspólnie z S. Krzyżką, R. Kubickim, Wyd. WNS UAM, Poznań 2011, 197 s.), która jest efektem dyskusji w gronie przedstawicieli pedagogiki, filozofii i sztuk pięknych na wspomnianej wcześniej Ogólnopolskiej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej *Filozoficzne konteksty edukacji artystycznej*. (UAM, Poznań 14.-15.10.2009). Moim zamierzeniem przy powstaniu tej zbiorowej publikacji było stworzenie naukowego pomostu łączącego filozofię, sztukę i edukację. Istnieje przekonanie, że dzieła artystyczne wyprzedzają nader często ducha czasów. Są też natychmiastowym odzwierciedleniem kondycji mentalnej i psycho-społecznej ówczesnie żyjących jednostek jak i całych społeczeństw. Postrzegam tu ogromne znaczenie filozofii i edukacji w stymulowaniu refleksyjności nad dziełami sztuki i umiejętności ich odczytywania, jak również zdolności do zastanawiania się nad własnymi wytworami pracy twórczej lub jej braku, a także nad ważną rolą pedagoga, edukatora, który odsłania tajniki interpretacji wytworów kultury, ale także otwiera młodego człowieka na przyszłość i świadomą jej artystyczną kreację.

W 2014 roku na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza odbyła się III Ogólnopolska Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa: *Filozofia i etyka w szkole. Edukacja artystyczna – wyzwania*. Byłam jej główną pomysłodawczynią i organizatorką. Dzięki współpracy z kilkoma ośrodkami naukowymi po raz trzeci udało się zgromadzić interdyscyplinarne grono naukowców pedagogów, filozofów i etyków, przedstawicieli sztuk pięknych oraz nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych. W wyniku licznych referatów, debat i warsztatów metodycznych powstała monografia wieloautorska pod takim też tytułem, którą redagowałam pod względem merytorycznym wspólnie z dr Justyną Ryczek, Dziekanem Wydziału Edukacji Artystycznej Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu i prof. Lidią Suchanek, kierownikiem Zakładu Edukacji Artystycznej Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM (Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań). Ta monografia, jak podkreślili recenzenci dr hab. Maciej Woźniczka i dr hab. Joanna Stasiak stanowi cenny wkład do współczesnej, polskiej teorii kształcenia, dydaktyki filozofii, etyki i sztuk pięknych. We *Wprowadzeniu. O edukacji humanistycznej w dwugłosie akademików oraz nauczycieli dzieci i młodzieży* (w: *Filozofia i etyka w szkole. Edukacja artystyczna – wyzwania*, (red.) D. A. Michałowska, J. Ryczek i L. Suchanek, Wyd. Naukowe WNS

UAM, Poznań 2015, s.1-9.) zawarłam apel do wychowawców i nauczycieli, do każdego myślącego krytycznie człowieka o nieustanne poszerzanie i pogłębianie świadomości aktów edukacyjnych uwikłanych w szeroki kontekst społeczno-ekonomiczny, psychologiczny, kulturowy i duchowy. Natomiast w artykule *Edukacja pokrytyczna – kształcenie humanistyczne w teorii i praktyce*, (w: *Filozofia i etyka w szkole. Edukacja artystyczna – wyzwania*, (red.) D.A.Michałowska, J. Ryczek i L.Suchanek, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2015, s.57-68) wskazuję na niebezpieczeństwa związane z promowaniem jednostronnie pojmowanego modelu edukacji neoliberalnej, podporządkowanego strategiom wolnorynkowym. Do podstawowych zagrożeń zaliczyłam znaczne osłabienie edukacji humanistycznej (na poziomie zarówno szkoły, jak i uniwersytetu). W propozycji edukacji pokrytycznej, tzn. „nowej wizji edukacji, która zakłada umocnienie humanistycznych podstaw kształcenia”, wskazałam na nurt pedagogiki „oświeconej” i „oświecającej” oraz nurt „wyzwalający”. Przedstawiłam argumentację za wzmocnieniem roli kształcenia artystycznego, etyki i filozofii jako głos w obronie humanistyki we współczesnym systemie polskiej edukacji.

Artykuł *„Od wrażliwości estetycznej do wrażliwości intelektualnej”*, opublikowany w książce pod redakcją S. Krzyński, R. Kubickiego, D. Michałowskiej, pt. *„Filozoficzne konteksty edukacji artystycznej”* (Wyd. WNS UAM, Poznań 2011, s. 71-90) zawiera rozważania na temat znaczenia i roli edukacji artystycznej, rozumianej zarówno jako edukacja plastyczna, muzyczna i teatralna. Przedstawiam w nim szczegółowy proces edukacji grupowej za pomocą dramy, w którym następuje integracja aktywności wielozmysłowej z aktywnością intelektualną. Tekst powstał na podstawie doświadczeń w prowadzeniu zajęć grupowych metodą dramy. Przykład takich zajęć zaprezentowałam w ramach warsztatów podczas Ogólnopolskiej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej *Filozoficzne konteksty edukacji artystycznej* (UAM, Poznań 14.-15.10.2009).

W artykule *„Drama - twórczość – edukacja etyczna”* (2011) wysuwam tezę, iż głównym zadaniem edukacji etycznej jest wyposażenie młodego człowieka w podstawy wiedzy humanistycznej oraz zapewnienie mu wsparcia w postaci inspiracji i motywowania go do samodzielnego kreowania sposobu myślenia, tożsamości i koncepcji dorosłego życia. Podkreślam, bazując na subsydiarnej koncepcji edukacji moralnej, o której pisze W. W. Szczęsny, że „określoną hierarchię wartości można jedynie zaproponować komuś, kto może ją dobrowolnie zaakceptować” (2007, s.181). W tym kontekście drama i psychodrama spełniają swoją edukacyjną rolę, ponieważ umożliwiają stworzenie warunków do stymulowania refleksyjności i samodzielnego, twórczego myślenia, bazując na humorze i uczeniu się przez zabawę, umożliwiając aktywne i twórcze uczenie się przez działanie i doświadczanie z niezbędną dozą refleksji, jednocześnie dają szansę wolnego wyboru.

W dalszym ciągu rozwijam moje poszukiwania naukowe na pograniczu psychoterapii i profilaktyki edukacyjnej, czego wyrazem jest artykuł „*Development of cognitive and psychosocial competences by drama*” w anglojęzycznej publikacji „*Arteterapia in humanistic and medical science*” pod red. M. Furmanowicz (Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014). Omawiam w nim zalety i możliwości wykorzystania dramy jako metody nauczania i uczenia się przez doświadczenie z refleksją, stwarzającą warunki dla kognitywnego i afektywnego rozwoju. W zależności od kompetencji prowadzącego i potrzeb grupy - drama z elementami psychodramy może być wykorzystywana zarówno jako metoda edukacyjna w nauczaniu, jak i metoda wychowawcza, ale także jako metoda terapii. Ze względu na jej liczne walory ekspresyjne ma znaczące zastosowanie w arteterapii. Podkreślam jednak, że jest to metoda wymagająca profesjonalnego przygotowania zarówno na gruncie edukacji, jak i psychologii, szczególnie w zakresie udzielania wsparcia i pomocy w procesie terapeutycznym lub w sytuacji interwencji kryzysowej.

Współczesne rozważania teoretyczne o edukacji w społeczeństwie demokratycznym odnoszą się do poszukiwania pomysłów i sposobów jej efektywnej realizacji w szkole. W artykule „*Edukacja demokratyczna a kreatywność*”, (w: „*Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna*”, (red. naukowa tomu A. Malitowska) t. 2. 2013 nr. 1, s. 58-71, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań) podkreślam, że edukacja demokratyczna wymaga przyjęcia odpowiednich form i metod kształcenia. Jedną z takich metod jest drama, która rozwija wyobraźnię i stymuluje ekspresję twórczą. Jest efektywną metodą nauczania i uczenia się przez doświadczenie z refleksją, gdyż stwarza warunki dla kognitywnego i afektywnego rozwoju. Wykorzystanie metody dramy w edukacji demokratycznej przyczynia się do wzrostu samoświadomości i wrażliwości na wartości oraz do kształtowania własnego systemu wartości i kształtowania obywatelskich postaw. Drama z elementami psychodramy może być wykorzystywana zarówno jako metoda w edukacji demokratycznej w szkole, jak i metoda wychowania etycznego i kształcenia filozoficznego.

O kreatywnych metodach kształcenia i wychowania piszę również w artykule „*Development of cognitive abilities and psychosocial competences through drama*”, w: M. Furmanowska (red.), *Art in education and therapy. Sztuka w wychowaniu i terapii*, Oficyna Wydawnicza ATUT - Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2014, s. 187-209. Podkreślam znaczenie rozwijania wyobraźni i stymulowania ekspresji twórczej w procesie efektywnego kształtowania umiejętności poznawczych i kompetencji psychospołecznych. Wykorzystywanie metod kreatywnych, w tym metody dramy w edukacji etycznej, przyczynia się do wzrostu samoświadomości i wrażliwości na wartości oraz do kształtowania własnego systemu wartości. Złożone procesy poznawcze (ang. *higher-order cognition*), procesy myślenia, których rozwój wspomagany jest zarówno w kształceniu filozoficznym, jak i etycznym, za pomocą dramy to m.in.:

abstrahowanie (ang. *abstracting*) tworzenie pojęć (ang. *concept formation*); tworzenie reprezentacji poznawczej za pomocą abstrahowania itp.; formułowanie sądów (ang. *judgment*) – wydawanie twierdzeń. Przeprowadzone badania (w latach 2008-2009) wskazują na znaczące korzyści wynikające z stosowania metod kreatywnych: dramy z elementami psychodramy na I i II poziomie kształtowania zdolności poznawczych i kompetencji psychospołecznych w nauczaniu etyki i filozofii. Te metody stymulują zarówno rozwój zdolności kognitywnych, jak również afektywnych i rozwoju psychospołecznego.

W mojej pracy naukowej i badawczej zajmuję się także efektywnością komunikacji w pracy nauczyciela i jego etyczną odpowiedzialnością. Wyzwania, jakie współcześnie ma przed sobą pedagog, wychowawca, to nie tylko doskonalenie umiejętności komunikacyjnych, ale także rozwijanie kompetencji etycznych swoich własnych i uczniów. Jest to długotrwały proces mający na celu budowanie szkolnych społeczności demokratycznych. Jego wspieranie wydaje się szczególnie potrzebne, gdy weźmiemy pod uwagę kontekst szybkich ekonomicznych i kulturowych transformacji oraz skutki negatywnych przemian neoliberalnych. Wzmacnianie etycznych kompetencji nauczycieli i ich uczniów stanowi jeden ze sposobów przeciwstawiania się współczesnym ideologicznym oddziaływaniom. W zakresie tej tematyki wygłosiłam referaty i prowadziłam szkolenia dla nauczycieli w Poznaniu i innych miastach, m.in. w Łodzi, Wrocławiu i Słupsku. W efekcie tych działań powstała publikacja *Efektywna i konstruktywna komunikacja w szkole – etyczne wyzwania*, wydana przez Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku w Informatorze Oświatowym nr 1/2015, s. 35-40.

W moich tekstach poruszam kwestię neoliberalnej wizji edukacji, która stanowi realne zagrożenie dla humanistycznej wizji człowieka i rozwoju społeczeństwa demokratycznego. Neoliberalizm rozpatrywany w kategoriach ideologii jest obecny we współczesnej myśli społecznej oraz zauważalny w codziennej rzeczywistości szkolnej. Wpływ ideologii neoliberalnej przynosi nieetyczne implikacje edukacyjne, dlatego wzrasta znaczenie obecności demokratycznego dyskursu w edukacji jako sposobu przeciwdziałania tym niekorzystnym zmianom. Krytyka neoliberalnych implikacji dla edukacji młodego człowieka jest punktem zwrotnym ku wyznaczeniu nowego kierunku rozwoju teorii i praktyki edukacyjnej. Kultura europejska, wartości i ideały przyjęte przez poprzednie pokolenia są cennym zasobem, dzięki któremu możliwy jest nie tylko opór wobec neoliberalnych zagrożeń, ale przede wszystkim aktywny udział młodych ludzi w budowaniu społeczeństwa demokratycznego. Uwzględniając powyższe kwestie, wygłosiłam referat *Neoliberalna wizja edukacji* na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Utopia a edukacja*, (organizator: Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Instytut Pedagogiki, 28 IX 2015 r., Wrocław).

Moje dalsze **plany naukowe** wiąże z kontynuacją prac nad autorskim projektem badawczym: *Edukacja – refleksja – twórczość*. Jest on realizowany na polu etyki, filozofii, edukacji oraz sztuki. Celem jest kreowanie holistycznej teorii edukacji XXI wieku, bazującej na wnioskach wynikających z praktyki edukacyjnej nauczycieli oraz na badaniach nad edukacyjnymi potrzebami młodego człowieka.

Wyrazem moich aktualnych zainteresowań naukowo-badawczych jest przygotowywany projekt badawczy: *Edukacja etyczna w wybranych krajach Europy. Badania porównawcze*. Celem prowadzonych badań porównawczych jest zebranie i opracowanie informacji na temat znaczenia edukacji etycznej w systemie oświatowym wybranych krajów Europy (Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Austria, Szwecja). Przedmiotem porównań jest miejsce i zakres edukacji etycznej w programie szkolnym systemu oświatowego danego kraju. Interesuje mnie zakres i sposób kształcenia filozoficznego i etycznego w różnych typach szkół na każdym etapie kształcenia. Porównaniom poddawane są cele edukacji filozoficznej i etycznej, treści programowe, metody kształcenia oraz metody ewaluacji. Ważną motywacją do podjęcia badań porównawczych na temat podejść do edukacji etycznej i filozoficznej dzieci i młodzieży w systemach oświatowych wybranych krajów Europy jest potrzeba uzupełnienia istniejącej luki w tym zakresie. Jest to konieczne ze względu na zbyt małą ilość opracowań naukowych, a przede wszystkim ze względu na potrzebę sprecyzowania wymagań i kryteriów efektywnej edukacji etycznej, która od września 2009 roku jest realizowana w polskich szkołach na każdym etapie edukacji. Istotną kwestią jest również zbadanie systemu kształcenia przyszłych nauczycieli etyki. Jest to odrębny, a zarazem obszerny problem badawczy, któremu również zamierzam poświęcić uwagę, gdyż od efektywnego kształcenia nauczycieli zależy jakość edukacji szkolnej, dlatego dokonanie analizy porównawczej sposobów i jakości kształcenia nauczycieli etyki w innych krajach może przyczynić się do nowatorskiego spojrzenia na edukację etyczną.

Zgromadzone przeze mnie dotychczasowe teoretyczne informacje o kształceniu filozoficznym i etycznym w szkołach różnych krajów europejskich, powinny być poparte bezpośrednią obserwacją uczestniczącą, która pozwala na zebranie naukowego materiału badawczego. Kolejnym etapem autorskiego projektu badawczego jest zatem bezpośrednio zapoznanie się z praktyką edukacyjną wymienionych wcześniej krajów europejskich (zarówno na podstawie hospitacji zajęć szkolnych z zakresu etyki w różnego typu szkołach, jak i specjalistycznych konsultacji na poziomie kształcenia uniwersyteckiego (kształcenie nauczycieli etyki).

Podsumowując, moje dotychczasowe zainteresowania naukowe koncentrują się na polu teorii kształcenia, a zwłaszcza wokół metod kształcenia w zakresie edukacji etycznej i filozoficznej,

które rozwijają kreatywność w myśleniu i działaniu, pobudzają do refleksyjności i krytycyzmu. Kolejnym obszarem mojej działalności jest twórczość i edukacja artystyczna oraz psychologiczno-pedagogiczne podstawy komunikacji społecznej z wybranymi obszarami problemów nauczania i wychowania. Moja działalność naukowa wiąże się ściśle w tym zakresie z pracą dydaktyczną i pełnionymi funkcjami: koordynatora specjalności nauczycielskiej na kierunku Filozofia WNS UAM, zastępcy kierownika do spraw pedagogicznych Studiów Podyplomowych „Etyka Nauczycielska”, a także koordynatora Dwuwydziałowych Studiów Nauczycielskich Polonistyczno-Filozoficznych na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Głównym obszarem moich zainteresowań naukowych jest filozofia edukacji (teoria wychowania) oraz polityka oświatowa (polityczne, społeczno-kulturowe i ekonomiczne uwarunkowania systemu oświaty). W ten nurt wpisuje się moja książka „*Neoliberalizm i jego (nie) etyczne implikacje edukacyjne*”, którą przedstawiam Centralnej Komisji jako główne osiągnięcie naukowe.

Pozostałe osiągnięcia o charakterze naukowym, dydaktycznym i innym zostały omówione w załącznikach dołączonych do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego: wykaz opublikowanych prac naukowych; informacje o osiągnięciach dydaktycznych i popularyzujących wiedzę; udział w konferencjach i współpraca międzynarodowa.

Danuta A. Michalowska